

SEPTİSİZM*

BAZI SEPTİSİZM TÜRLERİ

.....Açıklanan bilgi alanlarının bazısı hakkında, her ne kadar bu şüpheler insanlar ve gruplar arasında farklılık gösterse de, şüphelerimiz var. Bu yüzden, filozoflar ve diğerleri insan bilgisinin sınırları ya da kapsamı hakkında uzun süredir tartışmaktadırlar. Kapsamı ne kadar sınırlandırırsak, o kadar septik oluruz. Bu yüzden, sözün gelişi eğer bilgiyi subjektif tecrübelerimiz hakkındaki iddialarla sınırlandırırsak, gerçekten de fazlasıyla septik oluruz. Felsefedeki meşhur septik tartışmalar, diğer şeyler arasında zihinden-bağımsız dünya, diğer zihinler, induktif (tümevarımla ilgili) çıkarımlar, tarihsel olaylar ve bilimlerden kabul görmeyen bilinemez (görülemez) varlıkların bilgisiyle ilgilidir.

Septisizm, en etkili felsefi pozisyonlara uygun olarak, çeşitli formlarda ve çeşitli kuvvet dereceleri içinde ortaya çıkar..... kısaca zikredilen dikkate değer iki septisizm türü, bilgi septisizmi ve meşrulaştırma (haklılandırma) septisizmidir. Sınırlanmamış bilgi septisizmi, bu tezin bizatihi kendisi de dahil, kişinin hiçbir şey bilemeyeceğini öne sürer. Sınırlanmamış meşrulaştırma septisizmi daha ekterm bir görüşü yani bu görüşün kendisi de dahil, kişinin inandığı herhangi bir şeyin meşru bile olmadığını öne sürer.bilginin meşrulaştırılabilir tarzda elde edilen yeni bir kanıtla temelini kazanamayacağına dikkat çektik. Sözün gelişi, eğer ayın med-cezir olayını etkilediğini gerçekten biliyorsanız, bu bilginin elde ettiğiniz bir tür kanıtla temeli kazanamaz. Meşruluğu elde etmişken, bu yolla, sahip olduğumuz gerçek bilgi hakkında sürekli olarak septik olurduk.En güçlü formunda bilgi septisizmi, kişinin herhangi bir şeyi bilmesinin mümkün olmadığını (imkansız olduğunu), hatta muhtemelen mantıksal olarak bile mümkün olmadığını (imkansız olduğunu) öne sürer. Bu tür aşırı septisizm taraftarları bilgiye sahip olmamızın temel koşullarının mantıksal olarak bizim açımızdan onlardan tatmin olmayı imkansız kıldığını savunabilir. Bu cesur septik bir tezdır ve onu ispat edecek argümanın bulunmadığını biliriz. Bilgi septisizminin daha ılımlı formu bilgiye sahip olmamızın gerçekliğini reddeder fakat onun muhtemelliğine/ihtimal dahilinde olmasına açık kapı bırakır. Bu konuma göre, bilgiye sahip olmak bizim için mümkün/ihtimal dahilinde olsa bile, biz hiçbir şey bilemeyiz. Sözün gelişi, belki de bizim bilişsel yapımız dünyadan gelen bütün gerçek bilgiyi tahrif eder ve bu yüzden gerçek bilgi elde etmemize izin vermez. Öyle olsa bile, bilgi elde etmek bizim açımızdan bir anlamda hala mümkündür. Çünkü yine de bilişsel yapımızın tahrif edici olmayan bir yapıda olması mümkündür.

Daha ılımlı haliyle bile, bilgi septiği yalnızca kesinlik ile -ki kesinlik ya şüphe edilemezliğin (şüpheden muaf) ya yanılmazlığın (hatadan muaf) ya da değiştirilemezliğin (düzeltmeden muaf) bulunduğu yerdedir- hiçbir şeyi bilemeyeceğimizi savunabilir. Bazı filozoflar matematiksel doğrulara ilişkin bilgimizin sayılan muafiyetlere sahip olmasından dolayı kesinlik içerdiğini öne sürmektedirler. Bütün alanlardaki kesinlik hakkında bir septik bu filozoflarla uzlaşamaz. Kesinlik temelinde bilme, Gettier problemine dirençli meşrulaştırılmış doğru inanç olarak bilgidenden daha fazlasını gerektirir. Bu yüzden, kesinliğe ilişkin septisizm sıradan ve basit olarak anlaşıldığı şekliyle bilgiyi imkansız kılmaz. Sürekli olarak bilgi septisizmini reddedebiliriz ve dolayısıyla kesinlik septisizmini ihtiva eden meşrulaştırma ile ilgili septisizmi de. Pek çok filozof da böyle yapmaktadır.

Septisizm farklı formlarda ortaya çıkmasına rağmen, bütün formlarında ortak bir soru ile karşılaşılır: septik tezin kendisi hangi statüye sahiptir? Yani biz bilgiye sahip olmadığımızı bilmekte miyiz? Ya da bizim meşru inançlara sahip olmadığımızı inanmamız meşrulaştırılabilir mi? Sınırlanmamış bilgi septisizmi taraftarları kendi septik tezlerinin doğruluğu üstünde ısrar ederlerse, bir tür tutarsızlıkla itham edileceklerdir. Bu yüzden hem bir şeyi bilecek hem de hiçbir şey bilmeyeceklerdir-açık bir tutarsızlık. Sınırlanmamış bilgi septisizminin statüsü bu nedenle bilginin statüsünden daha güçsüz olacaktır. Benzer biçimde, sınırlandırılmamış

meşrulaştırma septisizmi taraftarları, eğer kendi septik tezlerinin doğru olduğuna inanmalarının meşru olduğunu savunacak olurlarsa, tutarsızlıkla itham edileceklerdir. Dolayısıyla onların konumu, hem bazı şeylere inanmalarının meşru olduğunu hem de hiçbir şeye inanmamalarının meşru olduğunu gösterecektir. Bu nedenle onların septik tezlerinin statüsü meşru inançtan daha güçsüz olmak durumundadır. Bununla birlikte, epistemik statüsü ne olursa olsun kendi tezlerinin doğru olması pek çok septik için yeterlidir.

Pek çok bilgi septiği, bilgiyi tamamından çok yalnızca belli bir tür bilgiyi tartışma konusu yapan kendi septisizmleriyle sınırlandırmıştır. Bu septikler kendi septisizmlerini varsayılan özel bir bilgi alanıyla sınırlandırmışlardır: sözün gelişi, dış dünyanın bilgisi, diğer zihinlere ilişkin bilgi, indüksiyon bilgisi, geçmişin ya da geleceğin bilgisi ya da algılanamayan şeylerin bilgisi. Felsefe tarihinde sınırlandırılmış septisizm (daha az heyecan verici olmasına rağmen) sınırlandırılmamış olandan daha yaygındır, muhtemelen bu bahsedilen tutarsızlık probleminden kaçınmada daha umut verici olduğu için böyledir. Tabi ki, hepimizin verili (kuşkusuz magazin gazeteciliği göze çarptığı sürece) hep abartılı ve zorlama tezlermiş gibi görünen bazı şeyler söz konusu olduğunda septisizme eğilimi vardır ya da en azından öyle olmamız gerekir.

Bazı Septik Argümanlar

Farklı (çeşitli) septisizm türlerini destekleyen pek çok ve farklı argüman vardır. Açıklama gerektiren bir septik argüman “hatadan/yanlıştan hareket eden argüman” (“the argument from error”) dir. Bu geleneksel argüman, eğer mevcut bilişsel durumunuz (yani, algılanan dünya hakkındaki bir şeye inanma hali/durumu) bilgi olarak nitelendirilemeyen (sözün gelişi, algısal bir illüzyonla kandırıldığınız zamanki gibi yanlışla düştüğünüz inanç hali/durumu) başka durumdan ayırt edilemez ise o zaman mevcut durumunuzun fiilen bir bilgi durumu olmadığını varsayar.

Descartes, uyanık olduğu zamanki algısal durum ile rüya durumu arasında nitelik bakımından herhangi bir fark olup olmadığını sorduğu zaman yanlıştan hareket eden argümanın bir versiyonunu sunar. Bazı septikler, ikisi arasında söz konusu farklılığı tespit edebileceğimizi reddeder ve dolayısıyla bilgiye sahip olamayacağımızı iddia ederler. Sözün gelişi, eğer odanızda bir bilgisayar bulunduğu yolundaki inanç durumunuzu odanızda yalnızca bir bilgisayarın holografik imajının bulunduğu inancından niteliksel olarak ayırt edecek bir yola sahip değilseniz, yanlıştan hareket eden septik argümana kapı aralayacaksınız demektir. Minimum düzeyde, septikler kendi meydan okumalarına verilecek bir cevap türüne müstahaktırlar. Gerçek bilgi durumları ile düşük düzeydeki bilgi durumları arasındaki söz konusu farkın yokluğu durumunda, gerçek bilgi kategorileri üstündeki kavrayışımızı kaybederiz. En zor septik meydan okumalardan biri özel bir dikkati hak eder: kriter problemi. Söz konusu kriter probleminin aşağıdaki versiyonu on altıncı yüz yıl septiği Michel de Montaigne (1533-1592) den hareket eder:

Şeylerin/nesnelerin görünüşleri arasında karara varmak için ayırt edici bir metoda ihtiyacımız var; bu metodu geçerli kılmak için, meşru bir argümana ihtiyacımız var; fakat bu meşru argümanı geçerli kılmak için tam da istenen metoda ihtiyacımız var. Ve sürekli olarak çarkın etrafında dönüp duruyoruz. ([1576], p. 544)

Bu septik argüman çizgisi, epistemolojinin kendisiyle birlikte eski Grek’te ortaya çıkmıştır. (Bkz, Sextus Empiricus Outlines of Pyrrhonism, II.kitap)

Söz konusu argüman şu soruları ortaya atar: nasıl bildiğimizi (sözün gelişi, nasıl algı gibi güvenilir bir kaynaktan bilgi çıkabilir) açıkça belirtmeden ne bildiğimizi (yani, özel bilgi örnekleri ya da durumları) nasıl tespit edebiliriz. Bu sorulara ilaveten, ne bildiğimizi belirtmeden nasıl bildiğimizi nasıl tespit edebiliriz? Öyle görünmektedir ki, ne bildiğimiz sorusunun yeterli bir cevabı nasıl bildiğimiz (sözün gelişi, tekil bilgi örneklerimiz/durumlarımız için talep edilen güvenilir kaynaklar) sorusuna ilişkin anlayışımıza bağlıdır. Üstelik, öyle görünmektedir ki, nasıl bildiğimiz sorusuna verilecek başarılı bir cevap bazı tekil bilgi örneklerine ilişkin bir anlayışa bağlıdır.

Probleme kaba bir analogiyle yaklaşabiliriz. Belli bir hayvanı memeli bir hayvan olarak yapmış bulunduğunuz tespit, görünen o ki, sizin bir şeyi memeli hayvan olarak değerlendirmeniz

için genel standartlara sahip olmanızı gerektirir. Genel standartları memeli olan ile memeli olmayana birbirinden ayırmak için kullanırsınız. Buna ek olarak, bir şeyi memeli olarak değerlendirmeniz için sahip olduğunuz genel standartlar açıkça belli memeli hayvan örneklerini (ve dolayısıyla genel standartlar bu temelde yorumlanmıştır) tespit ve tetkik etmenize bağlıdır. Benzer şekilde, tekil/belli bir bilgi örneğinin tespiti ya da tanımlanması bir inancı bilgi olarak değerlendirebilmeniz için genel standartlara sahip olmanızı gerektirir. Üstelik, bir inancı bilgi olarak değerlendirmek için sahip olduğunuz genel standartlar, açıkça tekil bilgi örneklerini (ve bu yüzden genel standartlar bu temelde değerlendirilmiştir) tespit edip tanımlamanıza ve tetkik etmenize bağlıdır. Bu tehlikeli döngünün dışına çıkmamanın akla uygun her hangi bir yolu var mı?

Çağdaş epistemoloji, hala kriter probleminde yaygın biçimde kabul edilen bir cevap vermekten yoksundur. Roderick Chisholm'dan (1982) gelen etkili bir cevap, septisizmi dış dünya hakkındaki bazı spesifik önermeleri bilebileceğimiz ve bu bilgi örneklerini tespit edebileceğimiz yolundaki tartışılmaz varsayımla baştan imkansız kılar. Memelilere ilişkin verdiğimiz ilk analogide, kişi memelileri memeli olmayanlardan nasıl ayırdığımız yolundaki genel soruya cevap vermeksizin yalnızca belli memeli türlerini tespit ettiğini varsayarak söz konusu tehlikeli döngüye karşılık verebilir. Chisholm'un yaklaşımı partikularizm olarak adlandırılır, çünkü o işe genel septik meydan okumaya bir cevapla değil, özellikle ne bildiğimiz sorusuna pozitif, septik olmayan bir cevapla başlar. Başka bir deyişle, partikularizm tespit edebileceğimiz tekil/belli bilgi örnekleriyle işe başlar ve bunu nasıl bildiğimize ilişkin genel soruya verilecek cevapları ortaya koymak için kullanır.

Partikularizm'e karşıt bir görüş, metodizm (John Wesley'in takipçilerinin konumuyla karıştırılmış değil) olarak adlandırılır. Metodizm, kendileri aracılığıyla bilgi elde ettiğimiz genel metotlar(sözün gelişi, sıradan ve basit gözlemin ve bilimlerin metotları) tespit ederek nasıl bildiğimize ilişkin genel soruya bir cevapla işe koyulur. Memelilerle kurduğumuz analogide, metodistler tehlikeli döngüye, kişinin memelileri memeli olmayanlardan ve hatta kendisinin tespit ettiği ya da adlandırdığı bazı belli memelilerden ayırmasını sağlayan genel talimatlara sahip olduğunu varsayarak karşılık verirler. Metodizm, nasıl bildiğimize ilişkin genel soruya verilen bir cevapla başlar ve dolayısıyla bu cevaba dayanarak tekil bilgi örnekleri hakkındaki sorunları elinde tutmaya devam eder.

Bazı filozoflar, partikularizmi, yalnızca septikler tarafından sorgulanan şeyi varsaydığı için hatalı buldular: yani, tekil/belli bir bilgi örneği olarak değerlendirilecek şeyin tam olarak ne olduğu. Septikler, farz edilen her hangi bir bilgi örneğinin hakikaten gerçek bilgi örneği olduğunu akla uygun bir biçimde savunabilmek için genel standartlar talep etmesine rağmen, partikularizm, varsayılan bazı bilgi örneklerinin gerçek bilgi örnekleri olduğunu varsayar gibi görünür. Söz konusu analogi: memelileri memeli olmayanlardan ayırmak için gerekli olan genel standartlar olmadığında bir şeyin memeli olduğunu akla uygun bir biçimde varsayamazsınız. Diğer filozoflar metodizmi bilgiyi tekil bilgi örnekleri hakkındaki değerlendirmeye tabi tutulmuş yargılarımızdan ayırmada kusurlu buldular. O varsayılan tekil bilgi örnekleriyle uyuşmayabilen bilme metotları ya da prosedürleri takdim eder. Keza, önerilen bilme metotlarının güvenilirliği hakkında septikler tarafından yöneltilen sorunlarla yüz yüze gelmeye mecburdur. Kriter problemi hakkındaki tartışmalar, çağdaş epistemolojide çözülmemiştir.

Bazı septisizm türlerini ve septisizme ilişkin egemen iki argümanı tespit ederken, pek çok septik teoriyi motive eden basit kaygıya geri döneceğiz. Bu septikler, güvenilirlik ya da algı, hafıza/bellek ve içe bakış gibi bilişsel kaynaklarımızın ortaya çıkmasına yardım eden doğru nedenler hakkında genel sorular yöneltirler. Bu tip septik kaygılar fark edilen fakat kolayca ortaya çıkarılamayan gerçek/fiili hata durumları üstüne yapılan refleksiyondan kaynaklanabilir. Sözün gelişi, gençken ağaçtan düşüp ayağınızı kırdığınıza inanabilirsiniz. Bununla birlikte, bazı eski akraba ya da arkadaşlarınızla yaptığınız bir sohbette olay ele alınır ve onlar sizin hiçbir zaman ağaçtan düşmediğinize fakat bir bisiklet kazasında ayağınızı kırdığınıza sizi ikna ederler. Hafızanızın güvenilirliği konusunda hayret etmeye başlayacaksınız fakat muhtemelen hafızanızın diğerlerinin tanıklığıyla kontrol edildiğine yeniden ikna olacaksınız. Yan odada ağlayan bir bebe-

ğın sesini duyduğunuzdan eminseniz fakat arkadaşınız yan odada bir bebeğin değil sadece bir kedinin bulunduğu sizi ikna ediyorsa algı konusunda da benzer şüphelere düşersiniz. Bir kez daha, kendinizi algınızın diğerlerinin tanıklığıyla kontrol edilmiş ya da odanın görsel incelenmesiyle kontrol edilmiş olduğuna ikna edilmiş hissedeceksiniz.

Bilişsel kaynaklarımızın güvenilirliği ya da doğruluk şartları hakkında genel sorular yönelten septikler, bilişsel kaynaklarımız yani bir bütün olarak bilişsel kaynaklarımızı sorgularlar. Özellikle, bu kaynakları doğruluğu elde etmenin ve yanlıştan kaçınmanın güvenilir ve emin kaynakları olarak kabul etmenin ne gibi ikna edici bir nedeninin bulunduğunu sorgularlar. Onlar, bir bilişsel kaynağın (işitme duyusu) güvenilirliğinin başka bir bilişsel kaynak (görme duyusu gibi) tarafından kontrol edildiği söylenilerek ikna edilemezler, çünkü öncekiler gibi sonrakilere ilişkin olarak da aynı septik kaygıları ortaya koyarlar. Öyle görünmektedir ki, bilişsel kaynağımızın güvenilirliğine ilişkin genel soruna vereceğimiz her cevap tam da septiğin sorgulaması altındaki bilişsel kaynaklardan birine bağlı olacaktır.

Sözün gelişi, kişi bir bilgisayar monitörünün görsel bir tecrübesinin güvenilirliğini test etmek için bilgisayar monitörüne dokunma duyusuna başvurabilir. Septikler, yine de, dokunmanın gerçek dünya hakkında bir enformasyon kaynağı olarak güvenilir olduğunu düşünmek için ikna edici bir neden aramaları temelinde karşı çıkacaklardır. Daha genel olarak, septikler bilişsel kaynaklarımızdan birinin güvenilir bir enformasyon kaynağı olduğunu düşünmenin ikna edici bir nedene sahip olup olmadığını sormaktadırlar. Sonuç olarak yine de, istenen kaynakların geniş farklılığına (mevcut bilişsel kaynaklarımızın tamamını kuşatan farklılık bile) septikler kaynakların güvenilirliği konusunda kendi sorularının genelliğinden çıkan bir sonuç olarak itiraz edeceklerdir. Onlar, bilişsel kaynaklarımızın diğer bilişsel kaynaklarımızla uzlaştığı güvencesinden hoşnut olmayacaklardır. Kısaca problem bilişsel kaynaklarımızın güvenilirliğini onları, septikler tarafından tartışılan bazı şeylerde olduğu gibi, sorgulamadan kabul edecek bir tarzda bel bağlamaksızın test edemeyeceğimiz problemidir. (Bu septik kaygının ayrıntıları için bkz, Stroud 1984 ve Moser 1993)

Septiklere göre bir değerlendirme bizim septik meydan okumaya karşılık vermeyi başaramadığımızı gösterir. Bilişsel kaynaklarımızın güvenilirliği için sunduğumuz her tür destek, algı, içe bakış, yargı, hafıza, tanıklık, sezgi ve sağduyu gibi bilişsel kaynaklarımızdan yararlanmamıza bağlı olacaktır. Bütün bu kaynaklar, güvenilirlikleri de dahil, septikler tarafından yeniden sorgulandığı için, onlardan yararlanmamız septiklerin talep ettiği güvenilirliğe ilişkin kanıt türünü oluşturamaz. Ne yazık ki, bilişsel kaynaklarımızın septikler tarafından talep edilen türde kendi güvenilirlik testini oluşturması için bağımsız bir konumda olduğunu varsayamayız. Bu, iyi ya da kötü, insani bilişsel açmazdır ve bundan nasıl kurtulabileceğimizi gösterebilecek kimse yoktur. Bu mülahaza, özellikle eğer bilişsel kaynaklarımızın güvenilirliğini test etmeyi aydınlatmayı amaçlıyorsak, septisizmi ciddiye almamız gerektiğini gösterir.

Bilişsel kaynaklarımızın pragmatik savunusu, kendi kapsamlı yararına dayanarak, mevcut duruma yardım etmeyecektir. Septikler, bir inancın bütün pragmatik yararının gerçekte olduğu şekliyle dünyaya nüfuz etmenin güvenilir araçları olması olduğunu teyit etmek için ikna edici nedenler isteyecektir. Burada pragmatik yararı dünyanın nasıl olduğunu anlamının güvenilir aracı olarak kabul etmenin pragmatik açıdan kullanışlı/yararlı olduğuna dikkat çekmek yararsızdır. Bir kez daha, bir septik döngüsellikten kurtulmanın çarelerini araştırır. Bahsedilen insani bilişsel açmaza pragmatik temellere dayanarak döngüsel olmayan bir destek sağlamaya yönelik küçük bir umut takdim edebiliriz. Bir septik, başarıya umutsuzluğundan başka, bilişsel kaynaklarımızın güvenilirliği hakkındaki inançlara ilişkin döngüsel olmayan destek talep eder. Adı geçen septik meydan okumalar, zorunlu olarak cevap verilemez değildir fakat bizi şunlar üstüne refleksiye zorlayan bir değere sahiptirler:

- (a)- bilişsel kaynakların güvenilir olduğu yolundaki iddiamız için sahip olduğumuz destek türü
- (b)- bir epistemolojik teoriyi akla uygun bir biçimde formüle etmeye ve savunmaya nasıl devam edebileceğimiz.

Spesifik olarak, bunlar epistemolojinin tekil bilgi örnekleri söz konusu olduğunda bu sezgileri ya da bilginin genel doğası konusundaki teorik mülahazaları temele almaya devam edip edemeyeceği üstünde refleksiyonda bulunmaya zorlar..... daha sonra septik meydan okumaların bilgi için ortaya koyduğumuz iddialara ya da bir kez açıklamanın bilgideki merkezi rolünü kabul ettiğimiz bir epistemoloji savunmasına engel teşkil etmediğini göreceğiz.

Çev, Funda Ömer

*Bu metin, Paul K. Moser, Dwayne H. Mulder and J. D. Trout adlı yazarların The Theory of Knowledge: A Thematic Introduction(Oxford University Press, 1998) adlı kitabından alınmıştır. (149-157). Kitabın diğer bölümlerine atıfta bulunan cümlelerin başına.....koyulmuştur.